

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА V

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЗА МАЈ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

П Ј Е С Н И К

— пријатељу Светозару Ђоровићу. —

Носећи путир свјетли пунаи истине сјајне,
Он међу људе ступа и с љубављу их дружи,
Он браство миром брати и зубљу вјере трајне
Високо небу диже и с њоме роду служи.

По неравноме путу, на коме трње срета,
Он смјело напред греди, презирућ' судбу строгу,
У часу искушења диже га мис'о света
И он се само моли небу и своме Богу.

Са његовијех уста слободна ријеч лети
И уморене снаге к повоме дјелу креће,
А кад га руља гони, штити га анђ'о свети,
А кога небо брани руља га срушит неће.

Што људи благом зову, његово благо није —
Престоље, моћ и сила све се то за час губи,
Он вишег блага има у коме свјетлост грије:
Пјесму и срце младо, срце што вјечно љуби.

И носећ путир свјетли, пунаи истине чедне,
Он ће живит' тако посвећен храму мира,
А кад му тјело клоне под косом смрти ледне
На његовоме гробу опојаће га лира.

10 Марта 1895.

Алекса Шантић.

П Р В И М А Ј А.

Од Д-ра Клеанта Теодоридеса.

„Што ћеш Мају плести вјенац,
Кад му га је спleo Творац?“
„Мај весели и китно прољеће
У души ми живо чувство меће.“
„Време Маја, време је појања,
Животнима весела играња.“

Пустињак цетињски. Његуш.

Данас природа слави сјајну свечаност, а с њом се радује и читав људски род. Као красна невјеста навукла је свој цвијетни плашт, па изазивље и нас да судјелујемо у невиној радости, у миомирисним њеним пољима, која су данас овјенчана ружама, миљен и босиљем. Свуда весело и радост, свуда живост и лепота. Горје сјаје плаво, ведро небо, зора свјежа и пуна чарног осмјејка долази да дадне јутарни пољубац успаваној природи. Вртови и поља су пуна веселих душа, које долазе да уберу цвијеће, да силету вијенац. Пuteви су пуни граје и жамора, сваки иде да дочека мајску зору на цвијетном тапићу природе. Свуда се разлијеже пјесма и смијех, а милогласни славуљ пјева своја љубакања под тајанственим лишћем шума.

Неста нам окрутне, дивље, студене зиме, сваком мрзне, а најмрзније несретнику и невољнику. Неста и њом и киша, и вјетрова, и олуја, и вихора... а засја ведро дан, пун веселих нада. Доиста је то дан лепоте и живахности, свод величанствен, накићен цвијећем, тријем најживописнији, којим човјек улази у миомирисну и плодну уру природе; тријем под којим љубави њежне играјући се и сакривајући се под густим лишћем и соком лозовим, наркотишу нектаром и амброзијом смртне људе. Ах! у који рајски чар пливају данас груди младости!. И Мај је младост природе, то је она грлећа, силна сангвинична перијода, у којој природа се открива у свој својој чаробности и величанству. Руже му покривају лице, као младој невјести кад се ћердани просну око врата. Сав је обасут ароматом цвијећа, а небо шаље своје ведре облаке и прима тај аромат у своја њедра као

младожена. Дух као Анђео силази и цјелива у чело ведро красну природу. Чак и блиједа смрт покрива данас свој сухи ске-лет вијенцима и миомирисним цвијећем. О, погледајте и гробље: плоча, која се бијели, под којом се налази вјечност, хаос нашег опстанка, море, океан, бездан, у којем тону безбројне наде, и та је плоча вјенчана данас тихом, безгласном хармонијом цвијећа, ужас носи свој плашт утјехе, а суза пада над њом као бисерна роса над букетом љубичица. Немојте туговати, немојте обременивати бременом суза лака крила првог Маја. Пустите га нек се смије, смијте се и ви и њиме; удишите и ви божанствени аромат, који се излијева од његових ружичастих усана; напуните ваше груди таквим балсамом, који ће их чувати против незгода живота!

И пјесници лете већ по ничућој природи, и као пчеле си-сају мед мајски. И музичари чују божански мајски глас, и ску-пљају тонове бесмртне хармоније и мелодије. И сликари мотре мајске чари, и траже тајну мајске красоте. Први Маја, оправши се у водама зиме, ведар и живахан као Сирена, мами човјечан-ство и опаја га уживањем у миомирисним њедрима природе.

О дивни први Маја, што бјежиш тако хитро! Твоја крила лете небу под облаке, а остављају судбину да вуче нас у без-дану жића. Чаробни дане, ти си ироници Божји осмејак, онај облачни зрак, који, бјежећи са златног подножја његовог прије-стола, освјетљујеш и показујеш пред нашим очима под видом цватућих ружичних боја — земљу, а под видом зеленог лавора — чемер. Али си ипак невин, јер бар и моментално похађаш земљу и шантиш јој у ушима пјесму љубави, па одлазиш у бездан васионе, као облак. Сва земља игра од радости на миг твог доласка, а перивоји те очекују, о дивна кћери прољећа. Земљодјелац данас баца лопату и пред зором сплете ти вијенац свјески, да би га виђела објешена пред његовом колибицом кад прођеш покрај ње, и да благословиш његово сиромаштво. Ђеца излазе из села, и као птичице под ведрим небом, њиховим си-тним гласом пјевају твоје слатко име. Смирене дјевице излазе као ластавице, те беру цвијећа, да т' оплету вијенац; њихови ру-жичасти образи преплетају се с' околним цвијећем, а њихова златна коса са златним врховима класова. Љубезне дјевице! У вашим слатким и симпатичним очима огледава се и први Маја.

Здраво слатки дане! Твојим цвијећем и богаташ и сиромах ките њихове главе и прси; сви у твојим њедрима налазе слатки сав, пријатне сањарије под твојом чаробном пјесмом. Дођи и у наше перивоје, ће Богиња љепоте вјенчаје чела младих љуба-

вника, а маже слатким соком из цвијећа оштре врхове стријела.
 Ти си триумфална пјесма красоте, која одјекива на шареном
 тапићу земаљском, показујући људима твоје гордо величанство,
 твоју господујућу силу. Здраво весели дане! Читаво те човје-
 чанство добродошлицом поздравља!...

Здраво!...

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

ТУЋНАЛУЋ

НОВЕЛА.

У књизи крештајемих звао се Атанасије, званично се потписивао Атанас, и то писао или латиницом или ћирилицом, увјек са тих, vulgo господин Таме. Био је то човјек црвена и здрава лица, јака тијела и крупних костију. Мале водене очи, у руци или дугачак чибук, или дебео штап.

Живио је у омањој крајишкој варошици усамљено и повучено. И то није Атанасија одбијао од свијета онај ситничарски дух, што вије кроз тихе улице таквих варошица, које су и сувише мале за град, а опет и одвише паметно за село, него некако су га саме прилике одјелиле од заједничког живота. Он је одрастао још у оно доба, кад се човјек бројио у нешто тек кад је сабљу пасао, а вриједност његова ишла напоредо са овратником и звијездама на њему. А био је и сам војник, и то заузимао је у аустријској војсци одлично мјесто.. Него када се ўкину Војна Крајина и свуда се стаде ширити грађански дух, повуче се он на страну. Узе кућу подаље од мјеста, уреди ју по својој вољи и поче да живи у њој по својој навици и да виче и грди по свом обичају.

А имао је кога да грди, а увјек је опет нашао и узрок због ког се могао љутити. Тај неко, које морао да подноси сав његов гњев, било је врло мило и њежно дјевојче, нека његова далека рођака, коју је он узео себи, кад је остала сироче. Звао ју је Катом, и све што је на њој било осим тога имена, све је то дисало нечим свјежим, драгим и пријатним. А била је лијепа врло лијепа. Кад ју човјек види, одмах му замирише љубичица и сјети се ружина пупољка, а пред очи му дође свеноћно бденије у освијетљеној цркви и бјело јагње на росној ливади. И њено присуство је сваког задобијало, док год Атанасије не викне својим крупним гласом: Като, а при том оно а тако оштро нагласи, као да заповједа читавој регименти, и часком растјера оно свечано расположење и примамљива задах, ког је његова мила дјевојчица с тим несретним именом распростра

око себе. А ни сам Атанасије није се толико љутио на њу, што је она то заслужила, него — главна јој је кривица лежала у рођењу, што је као дјевојка дошла на свијет, јер он женских није могао никада тријети.

Био је Атанасије војник, и то не можда јер су то тако прилике донеле собом, него је био он војник и по срцу и по убјеђењу. Његовој се природи најбоље тај позив свиђао, ту је било све одређено и јасно, свако је знао и шта треба радити и шта га чека, ако ваљано врши своје зановјести. И то се њему за чудо допадало, а баш је мрзио ону несталност, несигурност и наде у обичном животу, у ком случај игра тако велику улогу. А тек му је био одвратан брачни живот са оним својим старањем, свађањем и осталим незгодама, па се с тога није ни хтјео женити. Шта више, сјетио се каткад и како му је неразумљиво било још док је био голобрадо момче: зашто управ жели и живи, кда није ни војник, нити обиша друге какве службе.

Па и његов стан је био права војарна у нешто љепшем издању, свуда највећи ред, једноставност и чистоћа. Сам је живио по распореду, код је он себи одавна саставио, и то сасвим задовољно, мирно и срећно. И шта је стајало у том распореду, то је требало испунити, шта у њему није било, то се Атанасија није тицало. Ићи у цркву и крстити се, или опколити се с дјецом и подјетињити се, или — Боже га ослободи! — Ући у женско друштво и тамо се клањати: то није волио, али баш није ни разбијао главу с таквим пословима. Он је себи унапријед одредио зашто је што: јутро да се попије чашица горке и да се мало ради на свјежем ваздуху, ручак да се може после њега слатко спавати, кавана да се зна кад је светац (онда је отишао у њу на назговор и састана), недјеља да се обуку чисте рубине, а кућа — да има гђе слободно викати и псовати. И као што је то све било лијено установљено, тако му је и читав живот био јасан и разумљив, а ако је баш и искрело штогођ, што он није на први мах схватио, то је једноставно одбацио од себе и преко њег прешао на дневни ред, као да није ништа ни било. И тако његов мир и задовољство није се могло ничим нарушити, грдио је истина често, али то је било више из навике, а баш не би дуго ни трајало. А почео је увијек жестоко викати, а редовно је свршавао: како би сав свијет требало послати прије свега у војнике. Видјели би онда, како би ишло све мало друкчије.

Него све би још могао бити како, тако, али само не њежан. Ту особину није он познавао на себи, а и љутио се, кад би ју опазио на другом. Па и са Катом је поступао врло строго, а она га је сирота вољно и бојажљиво слушала. Не можда да није хтјео, него није баш знао да се с њом лијепо разговара. Више је пута и почео, или Ката се на то није навикнула па би се тако неспретно понашала, да је, хтјео — не хтјео, морао почети по старом начину. Па онда он је Кату врло палио, а пажњу своју није знао другчије изразити, него опет у псовци. Али за то ће ју бар одњеговати у оном духу, у ком је и он одрастао.

Него једаред дође вријеме, кад се његова Ката преокрену. Како је то почело, није ни сам знао, али једаред појави се на њој нека ужурбаност и забуна. Ручак је до душе био тачно у дванаест на столу, али нема или сланика или чачкалица. У јутро га је дочекала ракија, али с чашица није била отрта прашина. Па онда ни хаљине се нису увјек исчеткале, па онда знало се и то догодити, да се Ката није могла одмах сјетити, гђе је оставила наочаре, а Атанасије опет није могах без њих читати, а морао је дуго на њих чекати, док их Ката не нађе, па онда — па онда се све почели већати све већи и чешћи ти „па онда.“ На посљетку се дотле дошло, да се Ката уједаред толико збунила, да је дала изрибати себе и у вече извадила Атанасији чисте рубине, јер је мислила, да је већ субота, а био је тек петак. Атанасији је ствар изгледала и сувише сумњива, па кад је легао, дуго је премишљао, шта би тој промјени могао бити узрок? Кату је увијек имао пред очима, јер није никуд одлазио од куће, а ни она није никуда излазила из куће, а није се баш ни састајала с киме, да би јој ко могао чим главу напунити, па тако колико гођ мислио да мислио, све су мисли увијек изашле на једно: Ката мора бити да је болесна, али се боји да му то каже, јер мисли да би ју корио што се није чувала. Та позна он њу већ као да је његово дијете! Него откуда сада у љето да се разболи?! Можда спава при отвореним прозорима па се прехладила? Он се узнемири и побоја, па устаде и пође на прете у собу Катину, не хтједе ни папуче обути, само да ју не пробуди.

Али кад дође до врата, застаде изненађен. Мјесечина је сјала као дан, и кроз стаклена врата видио је он све лијепо: Ката сједи крај прозора и брише очи марамом!

— А, дакле тако, рече у себи Атанасије, и одмах му би све јасно. Збуњена, гледа на мјесец, плаче — хи, лијепе ства-

ри! Само је то још требало! Љутито отвори врата, па се продера:

— А шта ти не идеш већ спавати?!

Ката се изненади и збуни, па се снужено покупи и уклони с прозора, а Атанасије још нешто прогунђа, па се врати у своју собу и леже. Али дуго није могао заспати, већ је лежао непомично на кревету. Није могао ништа јасни мислити, и као никад до сада, доведе и себе с Катом у неку нејасну свезу. Онда уста и отвори прозор, а струја свјежег и благог ваздуха појури у собу, рашири се око угријана му чела, и обузе га свега. И што му је дуже око мутило по пјесничкој тишини и величанству благе имирисне љетње ноћи, тим су му се и боре све више губиле. Звијезде су изнад њега трептале и сјале у великом броју, према њему је пловио мјесечев срп, али он оста нерасположен, али ипак у тај мах није имао ни најмање воље да виче. Знатно се умири, мир ноћни као да је струјао у њега и испуњавао га, па му се учини, да ни не мора бити то све тако зло, као што му се причинило у први мах. Напосљетку ако су дјевојци и дошле љубавне мушице, за то је он ту да их растјера. Али такве су женске, нек испусти Кат у само мало из вида, одмах би постала обична дјевојка, која лудује за момком. Треба је баш, и он њу, и она њега! Нема ту ништа без војништва, тамо јој за цијело не би долазиле такве лудорије у главу. Али добро да је бар још за ране опазио, сутра ће очистити Кату буквицу онако, да се све пуши и какву још није чула, па ће одмах нестати и тог уздисања и тих забуна. Бадава, јели она само женско!

Полако затвори прозор и знатно умирен леже опет.

Него зато опет учини се сутра дан свему и невјешт. Дође му све, као да је он то себи уобразио више него што јест, а не треба одмах себи престалити ствар у најцрњој боји, не шкоди то мало и испитати прилике. Ката живи у најгорим годинама, па би можда својом виком дао оном њеном неразумљивом напону хране и тако учинио само од зла горе. Најприје треба све добро испитати, па онда радити.

Тог јутра није пазио јесу ли чашице чисте или не, али проматрао је Кат у. Била је много блијеђа него прије — доста рђав знак, — сједила је мирно и укочено, баш као што је он хтјео, па онда није више ни онако невино и безазлено гледала свуда због чега јој је толико опомињао. Шта више — а то је оно право зло, — није ни једни пут погледала у њега и као да га је избјегавала... Атанасије се почеша за ухом: не

дај Боже ни најгорем непријатељу имати посла с тим женским! Остави онда на пола још пуну лулу, узео свој дебели штап у руке, утура велику плаву мараму у џеп, па оде да се шета.

Ишао је дуго, дуго, мислио много и много, али му није ништа паметно пало на памет тај дан. Има у животу човјечјем и таквих дана. Уз то му се опет наметала она неугодна поми-сао, која му сјевну мозгом кад угледа оно нову кату крај прозора. Он се је хтјео отрести и не вјеровати јој, али је осјећао њену истинитост, и то га је јако узнемиривало. Он вели: Ката није заљубљена. Добро, али што јој је онда?

Него кад се враћао кући, угледа три дјевојке како му иду весело на сусрет. Биле су то попине кћери, али ни њих, ни оца није Атанасије молио. Попа је био бачванин, мали и жив човјек, непрестано је говорио или пјевуцао, а то су све била својства, која је стари, високи Атанасије мрзио. И сад скрену у споредну улицу, само да се с њима не састане. Али је још дуго чуо смјех и вику попиних кћери. Та њихоза веселост овог пута није га само љутила, него баш дражила, особито кад се сјетимо своје Кате и њена расположења. Што није и Ката откуд као и оне?! него само подићи толику грају, па још на путу, то ипак превазилази сваку мјеру. Бадава, мушки се већ мало дотјерали, али зато би сада женске требало метнути у војнике, можда би онда од њих штогођ и било!

Него кад се удаљи мало од њих и прође га мало јед, паде му дивна мисао на памет. Та шта помишљати одмах на најгоре, није ни Ката баш таква! Не опомиње ју ваљда он толико узалуд! Пита шта јој је — та то је бар јасна ствар нема друштва, и то је све. А, најбоље ће бити: наћи ће јој какву другарицу, и ствар је свршена. Како се само прије не сјети тога!

Али — кога би јој могао узети!? Ма кога било не смије, јер могла би јој још напунити главу оним, о чем Ката и не сања — он је у то сада вјеровао већ, — а због чега се он и побојао.

И он се сјећао познатих женских лица. Истина, било их је врло мало, али ипак их је било. Него једна му је много брбљала, другу није он трпио, трећа је била овеља, пета онака, а грозно се и помислити како су све те женске лако заљубљиве природе. Ипак — познавао је једну женску, која је била чиста од свих тих мана. Звао ју је тетка-фулијаном, дјевојка је то била сасвим на свом мјесту, скромна, уредна и што је главно: није била баш сувише млада. Можда је прешла преко

четрдесет — четрдесет и пет. До душе и та има својих особина, али на посљетку женска је, па човјек не може ни тражити Бог зна што од ње. Ваљда ће се с Катом добро слагати, у осталом мораће и Ката виђети, да је боље и њу имати крај себе, него никога. А на њу ће се моћи бар ослонити, да не ће пред Катом говорити о женидби и другим глупостима. Он познаје тетку Јулијану још кад су ју Јулијом звали, ни она се није удала, дакле с њом ће се моћи колико-толико сложити. Види се да је једна од поменутијех. Свакако њој ће писати нека дође, не треба се ништа фалити, јер она ће становати са Катом, и имаће што буде хтјела.

Још тај дан написа дугачко писмо са дугуљастим, шиљастим словима и силним увожцима и рече Кати, да од селе не ће бити сама, него да ће добити другарицу.

И збиља, посље неколико дана већ стадоше им пред кућу два мршава коња, који довезоше тетку Јулијану. Ката се баш бавила у кухињи, када чу, да се неко пење. Изађе да види ко је, и угледа женску у љубичастим хаљинама, силним патљикама и у широку шешину с великим нојевим пером. Нешто ситно, дугуљасто, тужно је и углађено. Готово се престраши, кад јој Атанасије представи у њој тетку Јулијану и уз то рече: да ће јој она од сада правити друштво.

Настаде несносан, страшно несносан живот по читаву кућу, Атанасије је осјећао на сваком кораку, како је добро урадио, што се није оженио. Прије се, тако рећи, није никад ни макнуо са кућњег прага, а сад је опет све више и више времена проводио ван куће. Сиром Атанасије није само осјећао у своме стану страх од како уђе у њега тетка Јулијана, него се баш бојао остати дуже времена у њему.

Чим отвори врата и обузме га неки јаки и несносни мирис, одмах долети и теткино псетање и почне од весеља скакати на њега и то сасвим без околишења, као да је и он што и тетка Јулијана. Него псето би могао поднети још како тако, можда би се и на оне мирисе навикао временом, али мачке није могао очима гледати. А и њих је, и још неколико птица донијела тетка собом, и то било их је два три комада. Колико је пута нашао њихових длака чак и на својој столици и кревету, а уз то се она најмања тако ослободила, да га је с највећим повјерењем гребла по чакширама. Њему онда одмах присједне и кућа и све у њој, и дође му да се размахне и да сав тај гад растјера, или бар да га удари погом, али прије би потајно погледао на тетку Јулијану. А тетка као да га је схваћала,

јер одмах би зовнула својим ситним и општрим гласом мачку себи.

А за ручком тек — какви су се ту разговори водили! Све неки нови, необични појмови и све нека посебина, слатка јела. Атанасије не би прије ни вјеровао не само да их човјек може јести, него ни да их има на свијету. Против обичаја пође и тежетним даном у кавану на црну каву, да само што прије устане од ручка. У гостионици су сједили до два сата, а онда се друштво разишло. Чиновници су ишли на своја звања, а Атанасије и други кући да прилегну. Друштво се већ тако било навикло на тај ред, да је на примјер, попа више пута тврдио како њега црна кава само у вече расани, а после подне баш успава.

Можда би и с Атанасијем било тако, да код њега није изашло друго зло на сриједу. Јер чим се он спустио на душек да мало прилегне, одмах му почну бости уши теткине птице својим пјевањем. Од муке га подузме и зној, али није могао ни веће свести. И тако из невоље се спријатељи и с попом и с доктором, за ког је до сада увјек говорио, да је прави метењак, јер у преферансу, кад је дјелио, дао је или девет или једанајест карата, а талон су морали увјек метнути под чашу, да га у забуну не дигне. Али и те његове забуне и досадно папино пјевушкање је рађе подносио него присуство тетке Јулијане.

Него права мука настала је за њега тек после вечере. Ред је био у мјесту још од старина, да старији људи не иду ноћу никуд из куће, па тако је морао и Атанасије остати у својој кући. А то опет вријеме је одредила тетка Јулијана побожном размишљању, па је Ката морала на глас читати св. писмо. Тетка је највећма волила књиге пророка, па то се највише и читало. Него монотono читање и пријатан глас Катин за чудо су успављавали човјека. Сад дријемала је и тетка Јулијана и по каткад побожно зјевнула, али како се престраши, кад ју у једаред из најпријатнијег баш полудремежа тргну ркање — Боже му опрости и сви пророци — Атанасијино. Од то га је доба добро узела на око и сваки га час питала по штогод, а Атанасије јој је трпељиво одговарао, и није могао заспати.

Па бар кад је већ морао бити будан, да је бар смио пушити, било би још и Боже помози. Та још док је живио по оном свом старом распореду, још и онда је било слободно пушити и грдити, кад му год падне на памет, али сад ни то није могао. Дим је дражио тетку на кашљање, па је тако само пиљак од чибука грискао и једва чекао, кад ће се свршити

читање, да оде у своју собу и да испуши по коју лулу. Тешо му је пало то одрицање и претешко, али шта је знао радити, кад Ката није могла бити без Јулијане.

Јер збиља, Ката се врло слагала с Јулијаном. Како се Кати могао допасти овај живот после онога, ког се је навикла гледати у његовој ћући, то није ишло Атанасији у главу. Бадава, и Ката је била само женска! Истина, с почетка је била Ката спрема Јулијане неповјерљива, ћудљива и осорна, а Јулијана на спрема ње и предусретљива и пријатна, али када је видила каква је Ката спрема ње, поста и Јулијана најприје строга, а после и заједљива. Атанасије јој је прикричио да јако пази на Кату и рекао јој је од чега треба особито да ју чува и о чему пред Катом да никад не говори, па сада је Јулијана и употријебљавала ту власт. И изгледало је да ће се између њих развити и непријатељство, знале су се већ и да спорјечкају. Атанасије то није чуо, јер онда је већ почео изостајати од куће.

Него не дође до тога. Уједаред поста Ката и весела и расположена и поче угађати тетки што је више могла. А прилике је било доста. Ката се поче најприје да удвара тетким мачкама и псетању, да чисти и храни птице и тако даље, а тетка је Јулијана све то опажала и било јој је врло мило. Тетка је сама о себи говорила, да има срце као масло, ког и слабо топлина растопи, па је више пута хтјела за то помиловати Кату, али се опет уздржа у својој строгости. Треба то стећи најприје угледа у туђим очима, па ће они онда већ и зазирати од човјека, а и угађати му. Ето, с Катом је почела најприје лијепо, па није постигла ништа, сада ће бити према њој увјек и кратка и строга. И што се тог тиче, Јулијана је збиља била пред Катом увјек намргођена и љутита, али за то јој је пустила да ради што хоће и да иде куд хоће. А Ката се готово по читав дан бавила ван куће у дворишту и баштама, па чим је Атанасије отишао у кавану, и Ката је брже-боље довела кућу у ред, па онда и она сишла у зеленило за кућом. И што је више времена протицало, тим је Атанасије био зловољнији, а Ката веселија и руменија.

Почеше човјеку долазити неке необичне мисли. До сада му је било све јасно, а сада поста незадовољан сам собом. А баш није било никаква узрока мом незадовољству, јер што је хтјео, то је постигао: Ката се сасвим умирила, шта више, била је весела као никад прије. И ма колико се надао и очекивао од доласка теткиног, опет није смио ни помислити, да ће тако повољно дјеловати њено присуство на његову Кату. Али некако

у том је и лежала закачаљка: кад год би погледао на Катѹ, онда би се сјетио и тетке Јулијане, тог одвратног створења, којему је толико сметало на сваком кораку, али према коме он за то опет није могао бити онакав, како је она то заслужила и какав је он био прама другима, па чак и према самој Кати. Није ју можда поштовао, није ју ни сажаљевао, није пак ни најмање наклоности осјећао према њој, него као да је узрок томе била она нејасна помисао, која би одмах, чим се расположи да псује, претворила Јулијану у Катѹ, а та Ката нема попут Јулијане ништа и никог свога, него тек онако живи не-свјесна свог живота. Па ма се он баш и разљутио, због тога није морао викати на Јулијану, шта више ваљда због тога се он некако бојао и зазирао од тетке и — покоравао јој се. А и кад би јој се хтјело противити, требао је само погледати ју и одмах би ућутао, јер би му дошла као велико питање, на које он не смије дати одговора и које стоји пред њим више као нека опомена, или какво пребацавање... савјест му није имала мира баш од те тетке, која му је прибавила оно, што је он баш и хтјео да постигне.

И он је постајао све озбиљнији, суморнији и повученији, а када се чешљао, с неким необичним осјећањем је мотрио своју ријетку, дугачку, бијелу косу и дубове боре на лицу, чешће би се сасвим предао својим мислима и заборављао и на себе и на све око себе.

* * *

Опет се спустила ноћ у свом своме величанству, бају и узвишености. Тетка Јулијана и Ката одоше у њихову, а Атанасије у своју собу, сједе крај отворена прозора и упијао је у себе мирис ноћњег ваздуха, који је био пун нечег снажног, али за то опет благог, но он је осјећао у себи пустош. При мјесечини напуни своју лулу и живо ју запали, повуче из ње и по грлу му се одмах разли сласт од духана. Атанасије пусти густ дим, па је гледао како се вија, мота у колутове, помало се шири, диже и исчезава, и машта му поче полако да ради и све више да уткива слику његове Кате у онај танани вео, који се подигао око њега из старинске луле и чије је рубове посребренила мјесечина својим сјајем. У то доба је некако највише осјећао како он њу воли и колико му је срцу прирасла. А Зашто, што је управо њему та Ката? Ништа до само створење,

чија је судбина предана њему у руке, па може да ради с њом шта хоће. Али зашто се само онда брине толико за њу? Он није никад упуштао се у такве мисли, па за то није ни знао да се нађе у њима. А баш би му требало, јер ево види и сам, да не иде око њега све, као што би требало да иде. Само да зна шта треба да уради да се опет поврати све у свој ред, као што је и прије било, или да бар зна ко кочи точак у томе свему. Шта више он није могао ни да разабере: има ли ту и његове кривице, јер он није увиђао, да је ичему крив, а опет и било је часова, кад му се учинило, да је сав тај неред он сам изазвао.

Него од скоро времена је опет опазио на капи сумњиве знаке. Чим се приближи вече, одмах се узнемири, постане раздражљива, па и сувише бојажљива, па онда јављале се и оне вражје забуне... колико ју је само вечерас морала тетка Јулијана поправљати, кад је читала св. писмо! И та Јулијана мора све опазити! Само — један му је пријатељ казао још во времја оно, кад је служио у војсци, да је женска као магнетска игла. Узнемирили се, па било да је весела или тужна, говорљива или ћутљива, то све има свог узрока. Да и ово Катино понашање не значи штогод? До душе, он се у женске послове није никад мијешао, а и сада му је ~~говоре~~ ~~покура~~ сувише, али за то је Јулијана ту, али ипак има добре очи. Биће да се само уображава нешто, и те ће забуне проћи за час, као ово дим што се дигне и одмах разиђе. И он повуче јако из луле и опет се предаде мислима.

Успомена је будила успомену, а иза једне мисли низала се друга, и то највише брзо, па онда све спорије и спорије. И када после дужег времена хтједе опет повући, лула се била угасила. Он се трже и устаде, али не осјети вољу да легне. Изађе мало у ходник, да се прође.

Из нова га обузе свом својом снагом дражљетне ноћи, још јаче га окружи њена узвишеност, поезија и спокојство и њена чар уђе у њега и крв му поче брже тећи. Ходник је био отворен, кућа на висини, па се из ње ширио диван изглед на долину, што се под кућом ширила.

Поново му се јавише она питања, о којима је до сада мислио, али сада му само нису изгледала тако тешка, дође му као да би могао на њих одговорити, шта више да га одговора само мали простор дијели... И он се опет замисли, али с већом вољом но до сада, и у глави му дође оно питање, које му се највише наметало, које је тако рећи још од младости

остало у њему: шта је жена, и зашто је она управ створена? Да ли да због оно мало насладе толико мучи свијет?

Него тада му поглед паде у долину. По меканој трави се мицале двије дугачке сјенке, а по путу је ишло њих двоје, он и она. Она ја спустила своју главу на његова прса, он јој обавио руком вити стас, привукао ју себи и водио је крај себе. Своју главу сагнуо је над њеном главом, и у срећи и блаженству јој је нешто шаптао. Атанасија обузе неко чудно осјећање, и он се узнемири и раздражи као никад до сада, а на уснама му се указа посље толиког времена тих осмјех. Шта јој може само толико говорити? Учини му се да зна бар смисао оних ријечи: како јој он говори, да му је она све и сва, да му је она љубав, без чије не може да живи и која га српски одушевљава... али збиља, онај одговор, ког је он толико тражио у својој памети, природа му га ево даје у свој његовој љепоти, тајанствености и истини. Зарадова се и душа му заплови у свијет пун блаженства и узвиси се над свагдањим животом. Него у један мах сјети се своје Кате и пређашњих својих намјера, задрхта и погледа боље: збиља у загрљају оног високог и витког човјека је била она, његова Ката, која је боље појмила шта је женско и зашто је створена. И старац се разњежи, па је непомично гледао на ону лијепу слику пуну среће и миља.

Него тада зачу за собом шум, и обасја га свјетлост. Тетка Јулијана је чула, да је неко на ходнику, па је изашла да види шта је. А кад Атанасије угледа у бијелој, ноћној капи њено старо и мрпаво тијело, сажали се над њом, свечаност оне слике пређе на њега, и он јој с поносом показа:

— Гле, ено Кате!

Тетка се загледа, препознаде Катку, из руке јој испаде свијећа од изненађења, а она забезекнуто погледа у оца: како човјек може посље оне препоруке још и тако шта гледати мирно!! А Атанасији дође као да је био изашао за неко вријеме сам из собе, и сада се опет враћа у се, у оног пређашњег, старог Атанасију, па још једном погледа у долину, а у тај мах момак још јаче привуче себи његову Катку, сагну још јаче главу и усне им се стопише у дуг пољубац, пун среће, блаженства и заноса.

Ђуро Ј. Димовић.

ПРВА КЛЕТВА.

Лоша ми је судба била
Још докле сам д'јеше био
И ка' слабо невинатице
У крилу се мајке вио;

Но зла срећа нека хтиједе,
Да останем међу живим,
До дна чашу да искапим
И да с' вишег зла наживим.

Ал' још тада зло и добро
Једнако је за ме било:
Зло се не да осјетити
У мајчино њежно крило.

Дани — док се срцем живи —
Милинама шугу крију,
У срдашцу сваком тада
Рајски чари гњездо вију. —

Бе сам виђа' цв'јетик какав,
Бе поточић какав враше,
Трчах к њему, к њему хитах,
Као да ме к себи зваше;

Зук челице, кад са цв'јећа
Мед упија и сабира,
Поточићâ жубор тихи,
Шарокрилих рој летира,

Гору и луг, меку траву
Имао сам вазда радо,
А цјесмице милих птица
Заносаху срце младо.

Имах радо плачно небо
 И његову дугу шарну
 Имах радо мјесец бљеди
 И мјесечну поћу чарну.

Имах радо зору плаву
 И сунашце што јој сјаје,
 Браћу, сестре, милу мајку
 И мајчине загрљаје. —

О, када би тада Боже
 Позвао ме био себи,
 Анђелскоме живовању,
 Завиђши мога' не би',

Но бих само чаре прича,
 Тим небесним друговима
 И каза' им, да и земља
 Анђелска својих има.

Али све то брзо прође,
 Прођоше ти рајски дани,
 Сваким миљем зачињени,
 А љубављу раздрагани;

У вјечност се то све сурва,
 А давно је то и било,
 Једва с' сјећам... ка' да ми се
 То све некад у сну смло. —

Кад први пут ногом ступих,
 Ступих на праг жића мога,
 Кад први пут ја преступих
 Преко прага дома свога,

Са свих страна сретох стр'јела
 Островница милијоне,
 Што задане срцу моме
 Ране тешке некробоне.

Тад први пут проклех онај
 Први данак што ми свану,

*Проклех оно јарко сунце,
У кољевци што ми грану:*

*— Први дане, прво сунце,
Што на небу мом изађе,
Зашто тај час за облаке
Не сакри се и не зађе!..*

Ж. Драговић.

— 33 —

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПАНСЛАВИЗАМ

од професора В. Ламанског

ПРЕВОДИ С ФРАНЦУСКОГ А. Вукотић.

Овај исти аустријски панславизам много је силнији у рукама Беча и Рима, као оруђе против протестанске Њемачке. Треба признати да, ако шта има што би могло ујединити овај велики скуп малих словенских народности у Аустро-Угарској и покренути их да сагласно раде — то је само стара мржња против Њемачке.

Није тајна, да остале народности Хабзбуршкога царства, рачунајући и католичке Њемце, не љубе ни мало сјеверне протестанске Њемце, премда је, може бити, код њих антипатија мања него код Словена. У исто вријеме, велика маса католичкога народа у Протестанском царству, руковођена с једном добро организованом партијом и уједињена чврстим везама са Инсбруком и Римом, много више нагиње Бечу него Берлину. Али није само партија центрума, која жали за владом, која је постојала прије 1866. К њој се могу придружити и остаци старих федералиста, присталице малих и средњих држава, приврженици Тријаде, а такође и стара партија Велике Њемачке. Републиканска и социјалистичка партија, тежећи републиканској или револуционарној Француској, не показују никакве симпатије спрема Рим, нити спрема Хабзбуржана; али, као елементи антимонархијски и превратни, могу бити лако увучени у велики католички савез Гвелфа, против модерних Гибелина. Партја Гвелфа у последња времена свуда је претрпјела велике губитке па дом францускога Царства, уједињењем Италије, с Римом за престоницу, и оснивањем протестанскога царства. Ултрамонтанизам у Италији и Шпанији, као и у Њемачкој, не би одустао од договора са партијом републиканском и социјалистичком, само да би у заједници с њима нашкодила Гибелинској влади, која је завладала у ове три државе. Ко год мисли у Европи о освети, о успостављењу равнотеже, поремећене прашким

и франкфуртским уговорима, слиједи с нестрпљивошћу и очекује са узбуђењем уређење овог великог тајног савеза Гвелфа. Али моћна војена организација Њемачке, њена велика средства за одбрану и нападај, огромна радиност генијалног духа, који свијем управља, приморавају овај савез, да ублажи и одгађа ударце, које спрема противу царства, успостављеног од Хохенштауфена.

То је антагонизам, који дијели већи дио Европе или Романо-Германске земље. Узајамна мржња тако је велика, начела и интереси тако непомирљиви, да није могуће предвиђети измирење и слогу између ова два непријатељска логора без једног предходног преврата и без одсудног пораза једног од противника.

Партаја, која изгледа да ће бити побијеђена, јест она, која жели да одложи рок овога судара, и која се обмањује надама, да потстакне ратоборну Њемачку противу Русије. Нека се јерес и раскол уништавају *ad maiorem Dei gloriam*, нека се двије најсилније монархије континента слабе и руше на корист и на славу демократске и социјалне револуције! Ма какве среће био свршетак ове борбе за насљеднике Хохенштауфена, у сваком случају протестантско царство изаћиће из ње за дуго ослабљено, а економски и војнички исцрпљено. Тек ће тада закуцати час освете, у којему ће Гвелфи напасти на скоро саграђено здање и почети га рушити од Запада и Југа, пошто су му стекли на Истоку једног непомирљивог непријатеља.

То је правац и задатак борбе, која се жели и која се очекује између Њемачке и Русије. Једна од главних улога у овој припреми припада панславизму Аустријском у опште, а особито нашој браћи Пољацима, као послушним слугама и опробаном оруђу ултрамонтанизма.

У Русији, поред слободоумних Руса, и остали полажу још много на заједницу расе и мисије против силног Германизма; а поред конзервативних Руса, турски карактер папства представља се као једино уточште против револуционарног духа, подсећајући на сретне дане Свете Алијанције и на спасоносна начела Великога Метерника. У Њемачкој се распростире мисао, да Руска Пољска очекује само долазак Њемаца и даће се дочекати са раширеним рукама, па да ће заједно ићи против општега непријатеља цивилизације.

Аустријски панславизам код Чеха, а особито код Хрвата, потпуно је убјеђен о неизбежности борбе словенскога свијета с Њемачким царством, а о заједници интереса Латина и Словена. У овој ствари, између Аустријског панславизма и онога,

који би се могао назвати Руским, постоји велико удаљење погледа.

Без сумње, ако се ова борба појави, Русија ће је примити, повторавајући ријечи Петра Великог у рату с Карлом XII-тим, *Да је Бог против онога који почиње*, и бориће се противу протестанског германизма са вишим увјерењем, сталношћу и смјелошћу, него што су то чињели сви западни Словени у њиховим очајним борбама противу Њемачке.

Међутим, ми мислимо, да се неће ова предпостављена борба развити, нити да је то нека нужда будуће историје. Укоријењена мржња и огорчена борба западних словена против германизма, били су прије свега пасљедице историчког васпитања, чијем упливу није подлегла срећом ни Русија, нити остали источни словени. То је романизам, који је служио код западних Словена, као главни вођ германизму и који је ове народе учинио вазалима и поданицима царства Карла Великог и његових насљедника. Он је исти са својим језуитима ослабио и покварио Словенце, Хрвате и Пољаке... Чешка последије бјелогорске битке у мало што није уништена... Премда је, у посљедње вријеме Папство промијенило своје понашање према западним Словенима и мреда се данас преставља као прмјатељ Словенски, нема сумње, да их Леон XIII или његови насљедници неби жртвовали Њемцима, као што је Григорије X-ти напустио Краља Отокара II-ог у критичном часу у корист Императора Рудолфа. —

(Свршиће се.)

САКИЈА — МУНИ

(ЛЕГЕНДЕ О БУДИ).

НАПИСАО **Шире**, ПРЕВЕО С РУСКОГА **Марко Драговић**.

(Наставак.)

ГЛАВА II.

Сидартин пустињачки живот. Сидарта налази пут ослобођења.

Чудно је било виђење које је видио, али кратко као блијесак муње, за којим опет слиједи мрак. Судбина је одредила, да човјек не може постати Буда, т. ј. просвијећен у највећему степену, док не прође кроз најтежа искушења. Пријед него прекорачи предјео, за којим ће да постане господар над самим собом и над другима, мора издржати на себе најјача искушења. Грубе силе, ниске жеље, зли, адски дуси још један пут морају покушати да му преграде пут, који води у царство духа. И ако тај изабраник зажели, да буде спаситељ своје браће, ослободитељ човјечанства, подиће се противу њега све страсти земаљске и све страхоте безданице.

Сунце је зашло. Румени сутон обгрлио је шуму, а врхови њени колебали су се и њихали код нога пустињачових. Дрвеће је усануло од даха смртоносног вјетра; њихове голе гране грчиле су се. Шума, која бјеше пунана живота преврати се у долину смрти. Она се напуни чудноватим привиђењима: брамина, војника, парија (робља), бајадерака, које се, суве и мршаве као смрт, примицаху у њежним позама око њих.

Они се окупише око брда и почеше викати: „Сакија-Мун! што чиниш тамо на брду? Ми смо они, којијема си ти проповиједао твоју науку. Ево што си од нас учинио, ево чему служиш и Буда! Коловрат живота узима своје.“ — И они се пуштише у манито играње, ругајући му се, па се све то замијени очајничком кривњавом и кукњавом. Послије тога сва та гомила

паде под кола од кочије, на којој се возаше страховити идол и жреци, који појаху жалосне пјесме. — „Ко је господар над овим душама“, запита Сакија-Муни, који бјеше сав покривен студеним знојем. У тај час он осјети на лицу неки хладни дах и чу глас, који му на ухо рече: „Ја сам неразрушима сумња, и ако ме не виде, свагда ме осјећају. Ти и сам незнаш, да ја пузим у уму твоме и течем по жилама твојим. Ти нећеш спасти ове душе; ја сам господар над њима и над тобом.“ Демонски смијех разлијегаше се по ваздуху. Сакија Муни стиште рукама своје вруће чело и гледајући на свјетлост, која се гасаше у долини смрти, рече: „Ти си цар лаже, најопаснији човјекот непријатељ. Ти немаш нада мноме никакве власти, јер сам ја заволио истину.“

Глас замуча и привиђења несташе.

Тада наступи ноћ. Шума се опет покри лишћем, и свакојаки мириси замирисаше из ње. Сакија-Муни опет чу смијех, али не онако зли и адски као први, него јасни и меки, као да звоњаху сребрна звонца. Послије овога смијеха чу се други, па опет трећи, док се у ваздуху створи као читава музика од смијеха, који долазаше из далеко. Сав простор напуни се као неком маглом, кроз коју пролазаху румени облаци. Из тих облака наизмјенично се показиваху и нестајашу саблажњиве слике, сличне онима, које индијски пјесници описују под именом Апсара, или небесних нимфа, које имају задаћу, да искушавају и варају житеље пустиња и мудраце. Он је видео пред собом цвијет женскога свијета, које су се блистале и свијетлиле у ноћној тами. Кретање тих женскиња било је нешто средње међу игром и летом.

Непрестано су долазили нови облаци и непрестано излазиле нове слике, тако да су напошљетку напуниле цио ваздух.

Оне су се тако близо примицале к пустињаку, да је на своме челу осјетио њихово дисање и лепршање косе. „Стојте!“ рече на пошљетку Сакија-Муни. Коло се заустави. Хиљаде очи упи се у његове очи, и хиљаде уста с уздахом проговорише: „Љуби, љуби! И ми смо љубиле! форме заносе, лако опјањавају! једно срце чезне, а друго му одговара и човјек постаје бог. Љуби! јер у пољупцу нашем ми дајемо љубав и васељену!“ Сакија-Муни држаше руке прекрштене на кољена и не окрећући главу одговори као кроза сан: „Ви женскиње нијесте ништа друго до сјенке!“ Тај час он виђе близу себе предивнога младића са стријелом у рукама. Он бјеше го, коса му се блисташе, а очи му бјеху пуване страсти. Он рече: „Мене зову Кама, или Жеља. Ја сам цар неба и

земље и ти ми се мораш покорити.“ — „Ти си цар жеља али нијеси свјетлости!“ — „А ти погледај!“ рече демон. Сакија-Мунџе виђе пред собом привиђење — слику Јазодхарину. Она му рече: „Ја сам она коју си ти љубио! Ја умирем чекајући тебе!“ — Мудрац одговори: „Ти нијеси Јазодхарина душа, коју ја љубим. Ти си само земаљско привиђење њено. Врни се к твојему тијелу.“

Тада сва привиђења нестадоше као пара у ваздуху, или као кратки блијесак муње.

Ноћ постаде још тамнија, шуме се заљуљаше, површина се горâ тако цијепаше и таласаше, да ђаше рећи, да оће тврда земља да се преврати у океан. Хоризонт се полако приподиже. Пустињаку, који бјеше пао у дубоке мисли, примицаше се великански талас, из којег се чујаше мутно роптање помијешано са страшном грајом.

Пошто се примаче, талас се претвори у буру и хуку, која слицаше оној што се чује, кад војска путује. Заблиста се муња и при њеној свјетлости Сакија-Мунџе виђе, да се бура састоји из безбројне количине демона.

Страшно урлање чујаше се и с неба и са земље. Пустињак осјети да се налази под копитима као неких привидних коња и манитих слонова, који су прелазили преко његова тијела. Мноштво стријела, сјекира и врућег гвожђа прође кроз његово тијело.

Кад отвори очи, виђе ђе пред њим стоји величанствени војник са свијетлећима се очима. „Ја сам цар над свијема страхотама, проговори војник, и ја заповиједам на земљи. Ако ми се почнеш противити, ја те могу уништити; а ако ми се покорим, учинићу те заповиједником над људима, јер је у мојијема рукама Сила, Снага и Мађија.“

Сакија-Мунџе одговори му: „Твоје је име Гордост, а моје Милосрђе. Ја тебе провидим, али ти мене не можеш провиђети!“ Послије овијех ријечи демон нестаде, као муња, и сва се његова војска разбјежа са страшном кривњавом, љутњом и богохулством.

Искушење се је свршило и демон је био побјеђен. Дубоки мир сишао је на Сакија-Мунџе. Земаљска сјенка оставила је његову душу и обасјала га је нова свјетлост. У то вријеме, кад се је тијело његово налазило непомично под дрветом, душа се је његова узносила у неком небесном екстазу. У небесним сновима прошло је све његово прво биће. Док је он посматрао све своје преврате, од најмањег до највишег, чинило му се је,

да с брзином тичијега полета путује по оним тешким путовима, које је негда пјешки пропутовао.

Он је опет видео дивље равнице, веселе долине, тврде брегове и страшне провалије, које је прошао.

И у свему томе животу није било ни једнога изгубљенога труда, бесплоднога страдања, љубави која није донијела свој плод, због тога што су из тога излазиле као мирис дубоке успомене и божанствена стварност.

Прелазећи с висине на висину дошао је до најглавније висине, која се је узвишавала над свима другима, на самоме крају земље.

Какво је овђе почивало, каква мирноћа, каква ли тишина у тим вјечним шњеговима под огњевима небеснога свода! Ни-чиј се глас није чујао на тој висини. Све је нестало у магли. Остала је само једна ствар, која се није могла опипати, а то је сјенка човјечанских невоља, која се је витлала око врхова и глас човјечанства, који је плакао у Будином срцу.

Сакија-Муни пуштио је у простор свијета глас љубави и милосрђа. Тај глас пренио га је у више сфере, далеко од земље и сунца. Он је посматрао систему за системом, безбројне свјетове и планете, које су се кретале у предивноме поретку, у дубокој хармонији; сребрна острва лазурног мора, које није имало мјере и које се полако колебало непрестаним приливом и одливом.

Он је видео још више; он је видео свијетле духове, који уздржавају те свјетове и управљају њима; неизмјерно кретање, које чини кругове, који се све више и више увеличавају.

Он је видео да закон самоодрицања и љубави влада над оним што је бесконачно и да су творци новог човјечанства они, који су претрпјели ломњаву са разрушених свјетова и планета, које су се угасиле. Тада је Буда, као брод којег гоне милијони таласа к екваторској тишини, осјетио, да се примиче к Нирвани.

А више свега тога, он је осјетио, да се душа његова ујединила с душом свега свијета; да је он љубав свијех љубави, да је живот живота; суштанство суштастава; да је он дах чист као пламен, лак, ваздушан, који пролази просторе изван времена и у пуној срећи.

Док је душа Будина лећела по неизмјерним висинама, тијело његово, прислоњено при смокви, налазило се је у мртвиду, које је налик на смрт. Дух се је његов још везао с тијем полумртвим тијелом најтањом жицом живота.

Баш у тај час, кад је та жица била готова да се прекине, љубав к човјечанству и свијест свога позива вратили су га на земљу. Враћајући се у своје тијело, осјетио је као неки удар муње и са неисказаним страдањем отворио је очи. Дажд од цвијећа паде на његово чело, да га поврати у живот. Јарко сунце подизаше се иза горе и Буда се диже као побједитељ и учитељ божанствене науке.

ГЛАВА III.

Сакија-Муни постаје Буда и проповиједник. Његова наука.

Пошто је Буда оставио Урувилске шуме, ријешо се је да проповиједа науку своју не само браминима и царевима, но и народу, и мушкоме и женскоме, да се она распространи по цијеломе свијету. Све људство, више и ниже, он је дијелио у три класе. Једна трећина огрезла је у зло и остаће у њему; друга трећина живи у правди, а трећа у незнању, као лотос који расте и под водом, и на њеној површини и сврх ње.

— „Учио ја закону, или не, људи који живе у злу неће га познати; а људи који живе у правди знаду га и без мене. Али они који се налазе у незнању, познаће га преко мене. Због тога их ја морам учити.“

Да би дошао у Бенарес, Буда се је морао превести преко ријеке Ганга, која се је била у широко разлила, јер је било кишљиво вријеме. Он је био толико осиромашо, да није имао да плати за превоз и молио је неколико лађара, да га превезу на други бријег, али није хтио ни један. Напошљетку дође к њему један сиромах и рече: „Ја не знам ко си, али видим да ти је лице свијетло као лице Кришнина, или Рамино. С тобом се не бојим од ријеке. Сједи у моју лађу.“

— „Али ја сам сиромах, па немам да ти платим.“ — „Сједи, једна твоја ријеч платиће ми мој труд.“ — „Ако је у теби тако добра душа, живот ће твој проћи тако лако, као што ћемо се превести преко Ганга.“ И лака лађица полеће преко бурне ријеке.

Кад је лађа пристала бријегу, онда страшљиви тврдице лађари, који су остали на другој страни, почеше говорити међу собом: „Оно мора бити велики риши. Куку нама! он нас је замађијао.“

Али буда нареди да им се каже, да се не боје.

Пошто је дошао у Бенарес, Буда се је најпрво сјетио пет својих ученика, које је оставио у шуми. Ови ученици мислили

су, да се он неће никада вратити и срдили су се на њега што их је оставио, пошто су они оставили ради њега своја занимања. Кад су из далека виђели ће иде, договорно су ријешили, да не обраћају на њега никакве пажње.

„Нећемо да му чинимо никаквога почаснога дочека, рекоше они; ако затражи да сједи предложићемо му голи таван.“ Али што се је више примицао к њима, све су се више узнемиравали и један по један изађоше му на сусрет, узеше огртач његов, аљине и чашу; и приправише воде да умије ноге; толико су били дирнути величином, и славом будином. „Ајусмат Гаутама (добро дошао Господару,) сједи на овај ћилим,“ рекоше сви. — „Немојте ме звати ајусматом, рече учитељ. Дуго времена нијесам радио за вас ништа, нити сам вам давао помоћи, ни благостања, али сад јасно видим пут који води бесмрћу. Ја сам Буда који све види, све зна, који је поправио све погрешке и свакога учи закону. Ајдемо, ја ћу научити вас закону, а ви ћете учити друге.“

Од тога времена он је почео проповиједати пут спасења, смирења, праштање увреда, разумијевање зла, тежњу к добру и трпјељиво подношење невоља и мука живота, које се не могу избјећи.

Један пут је дошла к њему једна жена, те му се пожалила, да је змија ујела њено дијете и молила га је, да јој даде какво средство да излијечи дијете. Буда јој рече: „Ајде потражи црно зрно од слачице, али гледај, да ти га даду из такве куће, ће није никад умирао ни отац, ни мајка, ни дијете, ни слуга.

Она узе своје спавајуће дијете на руке, па отиде свуда, да тражи такво зрно. Свак јој је давао зрно, али свуда рекоше да је по неко умирао, — онамо отац, онамо мајка, сестра и т. д.

Жена се врати Буди па рече: „Господине, моје дијете нити пије више, нити му се види осмјејка на лицу. Оставила сам га тамо под лозом, па сам дошла к теби, да ти пољубим ноге и да те молим, да ми кажеш, ће могу наћи онакво зрно, а да не нађем смрти. Сви ми говоре да је моје дијете умрло и ја се бојим да је то истина.“ — „Сестро моја, одговори Буда, ти видиш, да је твоја несрећа — несрећа цијелога свијета. Несрећа која је подијељена међу свијема људима, постаје мања за појединца. Ја бих дао сву моју крв кад би то могло зауставити твоје сузе; али у овоме свијету и из саме љубави рађају се за нас муке. Доћи ће вријеме, да ћеш и ти разумјети ову тајну. Сад иди с миром, да сараниш твоје дијете.“ —

(Свршиће се.)

СА СРЕД ЈАДРАНСКОГ МОРА

Поглед на Суторман.

Здраво да сте српске горе,
Црногорски крши мили!
Здраво и ти српско море,
— Крвљу смо те обојили!..
Здрав ваздуху снјезних гора,
Ка̂ ману те неба сишем,
Од када ме ти охлади
Другојаче мислим, дишем!..
Здраво и ти, тицо мала,
Ти с огњишта мога слеће,
За то си ми зацјевала,
Као гласник српске среће!
И ти вјетре лаки, хрли,
Пољуби ме брже — оди!
Ти планине оне грли,
У које се срећан роди.
— Хитај, лађо, брже валу,
Понес'те ме родном крају!
Ја те кумим дед похитај
Милом моме завичају!..
Горе миле за час зашто,
Ко помиса̂ моја н'јесте,
Да вас моје мушке груди
У срдашце вруће смјесте!

Јов. Поповић-Липовац.

О ПОДЈЕЛИ РАДА У ПРИРОДИ И ЧОВЈЕЧЈЕМ ЖИВОТУ.

НАПИСАО Е. Хекле, ПРЕВЕО Ј. Кујачић.

(Посвећујем свом милом брату Николи (Ник. Корјенићу.)

(Н а с т а в а к.)

Ето тако сретамо у удружењима амазонских мрава, који живе и у Германији, управ таке ропске одношаје, који су се недавно прекинули у људским дурштвима — државама Сјеверне Америке, што се има захвалити посљедној сјеверо-американској војни. Обично ти и таки одношаји и уређења у животињском животу доводе човјека до дивљења својом неоспоривом сличношћу са његовим сопственим установама; они се тумаче и објашњују као инстинктивни појави. Но, истину рећи, мало ће се наћи ријечи, које би тако замреиле схваћање врло много важних питања као ријеч „инстинкт.“ Спомињући ту ријеч у обичном опће прихваћеном смислу, увијек већина држи, да је при стварању свијета Творац дао сваком створу извјесна побуђења и способности а врх тога још особита правила живота, која је сваки створ дужан био неопходно испуњавати у току свога живота. Нема веће лажи ни противоречности правом природном уређењу, од сличних опширних престава(!) Колико се природњаку тешко сложити с тиме, да су поједини варијатети животиња били из почетка у свему слични овима, што данас постоје, толико је невјероватно, да су они имали нека инстинктивна својства и душевне варијатетске особине. Много је ближе истини, да су се те особине развиле из њеке опће основне црте помоћу подјеле рада у кругу централне нервне системе. Један знаменити природњак врло темељито говори, да сваки онај, који хоће, да постави тачну границу између инстинкта и разума, баш тијем прије и нехотице доказује, да никад није посматрао и пратио с пажњом живот и наклоност у животиња, особито у инсеката.

Ако само бацимо поглед на већ споменућу опћу организацију у мраву и пчела, у опће на сав економски и заједнички

живот задружних животиња, а поглавито на подјелу рада, која је у њих у великој пракци, као на резултате „слијепог инстинкта;“ у томе случају зар нећемо имати право исто тако називати „слијепијем инстинктом“ и то, када еским прави стан од јеленских кожа, бразилијски црвенокожац из палмова грања и бананских лишћа, а сјеверо-американски индијанац од биволских кожа. У истој мјери може се назвати слијепијем инстинктом и то, што се многи островљани јужних мора хране искључиво рибом, китајци готово самим пиринцом, а каучоси у јужно-американским пампасима једу једино само месо. Ајдмо још даље, па ћемо исто тако доћи до слијепог инстинкта при објашњењу тога факта, да се народи у Јевропи, изузев само један, држе монархијског уређења, које наличи на државно уређење у мраву и пчела; док међу тијем народи амерички такође с једним изузетком ¹⁾ љубе републику, која је врло лична с опћом мравињом организацијом.

Први узрок тога и свих у опће сличних случајева држи се у томе, што навика, особито прилагођивање околним условима, означаје карактер живота и социјалног бића како у човјека тако и у животиња, и што се слични склад живота све више и више удешава, док се тако не утврди, да благодарећи дугом вјежбању и привицавању, постаје другом природом. На тај се начин добивене особине цијелог животног устројства тијем већма укорјењују, чим је већи број генерација, које су у току свога развића изазвале утиске и усвајака. Прилагођивање и наслеђство у неизмјењивој својој узајмици, т. ј. природно развиће и одгајање у борби за опстанак — и јесу ти вјечни импулси и снаге, које стварају по законима механике сву разноликост и шаренило, с којим се мораш на сваком кораку у природи, у физичкој организацији, у карактеру живота и у душевном свијету свију животиња.

Сваки је природњак, који темељито зна законе животињскога развића, потпуно убијеђен да су све различне врсте мраву са свом својом прдјелом рада постале од давно већ изумрлих и свим мравима опћих предака, који нијесу у цијелом свом животу ни сањали о сличној подјели рада. Ти првобитни и неотесани мрави — прародитељи, који су живјели још прије толико хиљада година, сигурно су још за вријеме кредне формације (периоде) тако исто мало слутили о могућности подјеле рада у разних сувремених мравињих удружења, као и старо-германски преци каменог доба о високој култури де-

1) Писац је мислио Бразилију — пр. превод.

ветнаестог вијека. И једни и други су се усавршављу полако и постепено путем прогресивнога развића. Међу тијем има још и сада таквих појединих врста мрава, који не знају, шта је то, веома нужна у животу, подјела рада, и по томе су у истој такој одношају према цивилизованим мравињим задругама, у каквом су груби народи у Африци и Аустралији према сувреним просвећеним и културним народима.

Завиримо ли у историју умнога човјекова развића, почев од тако дубоке старости, кад се преци сувренијех културнијех народа још не разликоваху ни својим начином живота ни својим развићем од најгрубијих дивљака из рода аустралиских негра, папуса, бушмана и других, обратимо ли пажњу на то, како је човјечанство, лаганим и постепеним путем извојевало себи у борби за опстанак свој човјечји карактер, то ће нам бити јасно и потпуно очевидно, да се душевна страна човјекова развила, као и духовни живот животињски, из првобитних и основних облика, и да се инстинкт у животиња од инстинкта у човјека разликује само квантитативно а никако квалитативно — само по мјери а не по својству. Да су се све појаве у подјели рада како у животиња тако и у човјека развиле утјецајем акомодације (прилагођивања) биће нам још јасније, ако обратимо пажњу на идуће у овом чланку примјере и резултате подјеле рада.

Пређимо сада у мислима из жарких тропских шума у Бразилији хладним бреговима нашег њемачког мора, гдје доносе хладни сјеверњаци, вјетрови, многобројне медузе, које можемо с правом назвати морским питијем. Сваки, који је кад год пажљиво одао по обали њемачког мора, без сумње је добро познат с тијем чудним питијастим створовима, које често немилостиви таласи на хиљаде избацују на обалу. Ако их посматраш, кад се ваљају по пијеску као слузава маса без икаква облика (форме), то, дакако, не можеш никако имати појма о прекрасној љепоти медуза, кад пливају по мору. Завати само једну с морском водом у какав год суд, па да се дивиш, па да те, тако рећи, пренерази љепота њезина, њезино живахно кретање, њезна боја и спољашност све њезине фигуре, која те лијепо подсећа на прекрасни цвијетак.

Најобичнија међу већим медузама, што живи у њемачком мору, зове се *Aurelia aurita*. Питијасто-стаклено тијело те медузе има облик сплоснутог стаклена звона. На средини доње стране налазе се уста и око њих четири врло дугачке и за хватање удешене траке. На первазу звоноликога тијела виси много више

веома танких хваталица (трака). Уста су у свези са желудцем, од куда се разилазе као зраци многобројни, да храну разносе, удешени канали. Сви се ови канали гранају до перваза звонолике капе, па се ту сливају у један опћи прстенасти канал. Око желудца медузина можеш разликовати четири носаста отвора, у којим су унутра смјештена јаја медузина.

Животиње, међу које спада *Augelia* и њој сродне стаклолике медузе, припадају реду хидро-медуза; овамо иду и тако звани хидроидни полипи, који у осталом по својој спољашности нијесу налик на морска питаја; они су тврдо прирасли за тврде предмете на дну мора и језера. Једна једина врло мала животињца из те групе налази се и врло је распрострањена по нашим прудовима и барама, зове се пријесноводени полит или *hidra*. Њега може човјек врло често видјети, како се припио за лист водене линије или што друго. Кад се тај мали полип скупи и скрати изгледа нешто зелене или неранцасте куглице, која често није већа од шпијодине главе; опружили се, то се пред вама јавља танушни кончић, дуг око два сантиметра. На једном крају његова тијела, и то којим се силно упија у какву водену биљку, налазе се уста; она су окружена вјенчићем од 4 до 8 пипака за хватање и стаје у свези са желудцем. Наш пријесноводени полип размножава се врло просто, рађајући себи сличне или помоћу јаја или обично пупчањем¹⁾. И у мору се налазе многобројни хидрополипи, које је врло тешко разликовати од нашег пријесно-воденог полипа; и ови се размножавају врло оригинално, т. ј. пупчањем а произвађају не полипе него више споменуте медузе.

Из медузних јаја легу се животиње, које на њих саме не наликују; то су полипи, слични нашој хидри. Ови опет хидроидни полипи, не рађају себе подобне него опет на ново медузе. На тај начин излази, да у хидромедуза не наликује кћи на мајку него на бабу, т. ј. први пџ на трећи и пети, а други на четврти и шести и т. д. тијем редом. Облици ове двије упоредне генерације у толико се разликују један од другог, да су их прије, док се још није тачно знало о њиховом крвном сродству, посматрали као са свијем два разна реда животињска, медузе и полипе.

Слично размножавање, састављено из два или из три сасвим различна покољења, врло се често срета у нижих животиња под именом наизмјеничног размножавања или метаморфозе.

1) Тај се начин расплођивања састоји у томе, што по тијелу дотичне животиње појаве се многи пупољци, који отпадају од тијела и после сваки за себе живи и развија се јлобно, (пр. преводиочева)

зирања. Ову заиста знамениту промјену покољења можемо узети као резултат подјеле рада, која се јавља још у ембрионалном периоду живота. Двије потпуно различите форме, имено медузе, из чијих се јаја легу полипи и с друге стране полипи, који пупчањем поново рађају медузе, појављују се као двије разне феле једног и истог рода; оне се јављају путем подјеле рада из једног оићег прародитеља истим начином, како су постали у мраву разни облици раденика.

Особито лијепо објашњује правилну генерациону измјену у медуза и полипа чудновата хидромедуза, која као какво стабалце плива по површини морској; она украшава особито јужна мора а зоолози је зову сифонофором. По средиземном мору особито по месинском заливу оне пливају у извјесно доба године у грдним гомилама. Кад преставиш себи у цјелини једну таку медузу и нехотице ћеш је сравнити с каквом цвјетном гранчицом, која је начичкана прекрасним цвјетићима и и плодом, који су, би рекао, састављени из множине прозрачних кристала, који владају животом живих бића, слободнијем покретима, осјећајем и самосазнањем. Ми ћемо се постарати, да изложимо појасније и разговјетније замршену организацију тога сифонофорина стабла.

На врло еластичном централном стаблу, дугом често по неколико фрута (близу метар) налази се на стотине и хиљаде медуза и полипа, који се разликују услед подјеле међусобног рада веома различним обликом и организацијом. Централно стабло представља собом врло дугачко тијело полипово, оздол затворено, а с горње стране раширено у мјеур за пливање, напуњени ваздухом, који и држи поврх воде своју живу колонију. Ниже тога ваздушног мјеура виде се два реда звоноликих медуза, које возе својим неправилним кретањем по мору своју задругу, чега их ради и називају лакомобилима. Сваки така носач представља собом обичну медузу без икаквих удова и органа за варење и размножавање. Како се она при свом развићу привикавала једино пливању, то је и изгубила све остале способности, којим се одликују медузе. Стално премјештање цијелога стабла зауставља се избацавањем воде, што бива редовно кроз канални отвор из нутрењости апарата за пливање.

Испитамо ли сифонофорно стабло још ниже под пловним апаратом, то ћемо оназити читава насељења разних животиња, које покривају сав нижи дио стабла. Овдје ћемо прије свега оназити густу масу, састављену из дјелића, сличних лишћу или љускама, које се групирају око централне осовине. Под

тијем кровом може наћи заклона и заштите цијела остала коло- нија, ако јој само пријети каква опасност. Ти тако звани шти- тови или чуварлишће, нијесу ништа друго него обратно разви- јене медузе, које примају на се карактер пасивних чувар-органа или страже. Тијело им се састоји скоро сасвим из рекавичаво- питијасте масе, кроз коју средином пролази канал за варење. Под кровом и стревом ових штит-органа виде се особита кру- школика тијела. На слободном крају тога тијела налазе се уста, која се при најмањем дотицају жедно затварају; у нутри тијела су жлијезде за варење и цријева. Помоћу осмоуглих уста, која се могу прилично истећи и продужити могу се ови преставници нове насеобине тврдо припити и притврдити каквом му драго предмету. Полипи, који су способни да се хране, имају за задаћу, да примају храну с поља, да је варе и разносе по ци- јелој животињској опћини. На основи сваког таког полипа налази се дугачки и за хватање удешени уд, који се може кретати а начичкан је многобројним врло танким хватилкама. На крају сваке такве хватилке можеш замјетити читаву батерију тако- званих „копривних органа,“ којих се налази у свакој батерији по неколико стотина а изгледају као мале тестерице, у којим се налазе жлездице с отровом. Ова тестерица производи на човјечјем тијелу бол сличан болу, кад опали коприва. Наору- жана тако страшним и смртоносним оружјем прилично дугачка хватилка, жедна плијена, непрестано вреба по води и спремна је моментално ухватити и у своја њедра увити неопрезну жртву, да је хиљадама пуним отрова жаокама изубада. На сифонофори налази се група, названа *Anthemodes*; она је снабђе- вена многобројним копривним органима и изгледа као пантљика, завијена у облику спирале (вити.) Дотична вит (спирала) озгор је полу покривена малим звончићем а оздол се завршује само једином врло танком пантљичицом.

Међу тијем страшнијем грабљивцима расијани су у огром- ној множини мирни полипи, који рекао би представљају интели- генцију у друштву сифонофора. Према томе су дужни, као органи мишљења, испитивати и изучавати унутарње и спо- љашње стање цијеле државе. Они осјећају, желе и мисле за све остале грађане, у којих је та душевна способност или слабо или посве неразвита. Ови, умом обдарени полипи, у опћим су цртама слични тијем, који примају храну с поља, само што немају уста, а мјесто наоружаних зушцима удова имају врло танке и врло осјетљиве пипке.

(Наставиће се.)

УЗ ПЕХАР.

Дан за даном нагло јури, —
Ко' на крила вр'јеме лети,
Будућност нам из далека
Теготама многим пр'јети. —
Прецвјетаће младост наша,
Што нас сада тако краси, —
Ослабиће т'јело наше,
Објелиће мрке власи.
Па сад пијмо, док нас младост крјени —
Нек весело теку часи л'јени!

Крчмарице вина амо,
— Али нек му нема мана, —
Нек опија к'о ватрени
Твој пољубац са усана.
Погледом си твојим жарким
Запалила срца наша,
Па тај пожар гасићемо
Рујним вином из тих чапа.
Пијмо, пијмо док нас младост крјени —
Нек весело теку часи л'јени!

Дај пехаре миле амо
Нек се рујно вино лије —
Па и пјесма нек одјекне
Несташније, веселије.
А дође ли кадгод вр'јеме,
Да морамо и крв лити —
Пјевајући пјесме ове
И ми ћемо полетити;
А паднемо л' — ко см'је уздисати?
Та дивно смо знали живорати!

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

— пише В. Радојевић —

— Херцег-Нови. —

(Н а с т а в а к)

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Iskrpàtati je narodna riječ i znači što drobno iskomadati, n pr. istrići kakav postav na male ustriške.“ Мени се чини, да ово није доста јасно. *Пекрпашити* код нас значи, у ошће, *што drobno iskomadati, испарчити*, *исјећи на комадиће*, н. пр. бравче, бедрицу брављу и ост. све што се даде *испарчити, исјећи*, па тек онда може доћи на ред и постав. *Крпашити* и *искрпашити* може да долази од *крпа*, али, по ред осталих значења у Вука, *крпа* (сланине) значи још и *парче* (сланине, т. ј. један дио, једну полутицу цијела вепра.)

Г. Зоре вели у свом „Paljetkovanju“: „Sùljaga je mali grad, narodna riječ.“ Код нас није тако. Код нас је *сѹљага* или *сухи град*: у ошће град без кише, па био он велики или мали, али народ брка, па зове *сѹљага* и град са мањом кишом.

У Вука је *кимџа* „(у Ц. Г.) силно вријеме, н. п. киша, снџег, град.“ Код нас није тако. Код нас је *кимџа* само *силно вријеме* од саме кише. Ако је сам град, онда је *сѹљага*, а ако је сам снџег, ту не може бити говора о кимџи.

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Jèzikovati narodni glagol isto što govoriti.“ *Језиковати* не значи *говорити* (sprechen), него уговорати (verabreden), *утврђивати нешто говором*.

Вук не тумачи шта је *левѣнта*, већ само додава код те ријечи два стиха: „Под њим сједи *Левента*, — На крилу му Латинка.“ Левенте, дакле, бијаху код Срба исто што и у Њемаца *fahrende Ritter* или у Француза *avanturier*. Краљевски синови бијаху такође левенте. Као такав бијаше и Краљевић Марко.

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Obùsatiti je čeljadetu òrunjaviti po životu. Poznata je narodna riječ: — Kad oprsati i obùsati, ko će je zauzdati!“ *Обѹсатити* не значи *òруњавит* „по животу“, него — и то *figürlich* — *оруњавити* „по тијелу“ (*Schamhaare bekommen*), што потврђује и горња народна изрека; док та ријеч има своје право значење (сравни у Вука *бѹс*, *бѹсање*, *бѹсати*).

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Odòljen (odòljena) lijepa je narodna riječ liječnicima. Kad je veliko zlo i naopako, dadu mu odòljena (travu) da mu prekine bol; a šta je to nego lo specifico ili što imače? Kad vide da je treba ublažiti krepost odòljena, dadu drugu travu koju zovu odumiljen; a to je očito il calmante.“ Но видјећемо да је погрешно ово мишљење г. Зора о „одумиљену.“ У Вука до душе има и одòљен и одумиљен, као „некака трава,“ а има опет и одòдољено и одумиљено, као „у припјеву: Ђевојке су ружу брале, одòдољено, одумиљено.“ Ја сам пак у једној својој расправици о српским нар. пјесмама, као скипачицама, коју сам отрагу мало времена поднио „Матици Српској“ за награду — доказао, да је Вук погрешно записао односно и акцентирао у свом Рјечнику оно „одòдољено,“ „одумиљено,“ што се имало записати и акцентирати „од одòљено,“ „од умиљено,“ уз то сам доказао одакле долази оно о на крају ријечи мјесто а. Одòљен је, истина, некака трава, али „одумиљен“ није ништа; „умиљен“ је управо она трава, што је г. Зоре крсти са il calmaute, што потврђује и нар. пјесма:

Убра Ајка одòљена,
Пуну киту *умиљена*
И руковат карамфила

(Врчев, Нар игре кв. II. стр. 41;) а што је у Вукаву Рјечнику „у припјеву“ одòдољено и одумиљено, по чему је постао, разумије се, и Вуков одумиљен и г. Зора расправљање о њему, то долази — као што смо већ видјели — отуда, што је у тијем ријечима приједлог од спојен са супстантивом. — По томе, дакле, умиљен нема никаква посла са глаголом одумиљати, ¹⁾ нити ли је то „очито il calmaute.“ А кад би та трава у истини гласила одумиљен, онда би и г. Зоре имао потпуно право; а може бити да и тако има — у колико се тиче употребљавања те траве при лијечењу (ако се збиља лијечи њоме.)

У Вукову Рјечнику стоји: „балега cf. н. п. говеђа, коњска, овчја, der Unflath, Viehkot, stercus,“ а уз то је даметнуо пок. Бошковић: („cf. балеге.“) Тога је значења и у Парчића. Али балега није тако опћенита ријеч да може значити у опће животињску нечист, Viehkot, него она искључиво значи говеђу нечист, док за коњску имамо (код нас) кркарина, (у г. Зора) кркала и коњштина, (у Парчића) кркалина и кркаљина; за овчју и козју брабоњас. Па и сâм г. Зоре то потврђује ријечима:

1) Нема у Вука, а значи што и одумиљнути.

„Krkala je konjski gnus, kao što je balega govegji, a brabonjak ovčji i kozji.“

У „Paljetkovanju“ г. Зара стоји: Nabrbļjeti narodni glagol i znači napirati.“ Гдје је год чуо учени г. професор ту ријеч, ја мислим да је погрјешно изговарају мјесто „набрѣати,“ што долази од *брѣати* (нема у Вука) = *пицати*, *тражити у невидјелице*, од чега опет глаголска именица *брѣање*, = *тражење*, *пицање у невидјелице*. *Набрѣјети* може бити да би могло поднијети за *набрѣјати*, што би значило *набрѣјати наговориши којешта* (сравни Вуково *брѣјати* и *брѣање*).

У Вука је *љѣторѣст* на западном дијалкту (*лѣторѣст*), коју Вук тумачи овако: das Erzeugniss der Haustieren von einem Jahre“, док *љѣторѣст* је опћи назив за сваки узраст од једне године и значи биљу и стабло, као год и животињу — од једне године. За то у нар. питаници „Која је љѣторѣст највиша?“ чућете чешће погађања: *шоцола*, *јела*, *шрска* и ост. (види рубрику „Књижевне Ситнице“ у „Гласу Црногорца,“ 1891 бр. 13).

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Krtina je meka pečenica, talij. ombolo, odakle je u nas umbulo (umbula).“ Кртина није само *мека печеница*, него у опће *крто месо* das Fleisch, mit Ausschluss des Fettes“ (Вук. Рјечник.) По што *кртина* има то значење, онда, разумије се, значи и *печеницу* „меку“ или тврду.“ *Прешилина* не значи само *лој* или *слинину*, већ уопће „претило месо.“

(Наставиће се.)

ВОЈНИЧКЕ СТУДИЈЕ.

Пише официр Н. Митровић.

(Н а с т а в а к.)

II

Ратне спреме у вријеме мира.

а) *Ратна средства.*

О војсци — као главном ратном средству — и њеној спреми у вријеме мира.

„А кад се у ствари објави рат, би доста
„само краљев потпис, па да се силни
„механизам метне у покрет. Од мјера већ
„усвојених ништа није било да се измијени,
„већ само да се изврши оно, што је унапријед
„било предвиђено и припремљено.“

Молтке (Истор. Фран.-Њемач. рата, 1870-71)

1. Војничка дисциплина.

Сад кад је обавеза војничке службе тако кратка, а још се тежи да буде и краћа, сад је бива најпреча потреба, да се што виша пажња обрати и што виши труд уложи на дисциплинарно васпитање младежи из које се узимају новаци (рекрути), ако се жели имати неповријеђена војска са новим идеама публичних моралних квариоца, који назад неколико година тежаху, да накаламе свој отров у мислима војника; а с друге стране ако се жели имати војска, која се би била кадра одржати за вријеме народних узбудних покрета у оној карактерној сталности и присебности духа, што јој је само по себи доста, па да се поштује и да се је сватко боји.

На ову дисциплину треба у толико више да се пази, у колико је шира слобода која се ужива, или још боље да речемо, слобода треба да је у толико шира, у колико је више укоријењена дисциплина у народу којему се даје. *Није достојан слободе онај који не поштује и не слуша законе* (Бјанкери, 30 Јануара 1889. Говор приликом његова ступања на пресједничку столицу у камари депутата.) Отуда она изрече: *народи имају ону владу коју заслужују.* Слобода без дисциплине прелази у разузданост, у анархију. Ето зашто се одмах подиже глас, чим се у Италији установи нови систем *обуздавања* у мјесто *претијецања* **узтегните узду.**

„Слобода и није ништа друго, него тачно вршење правичних и за свакога једнаких грађанских закона.“ (Бота.)

Слобода, или још боље рећи, слободно уживање својих права (која морају бити једнака за свакога, јер иначе то бише биле привилегије) тврдо је скопчано са дужношћу поштовања тих истих права код друге, а то ће рећи с дисциплином. На тај начин јасно излази, да су дисциплина и слобода двије нераздвојиме сестре.

Да би се имао један добри војник захтијевају се двије ствари, техничко образовање и дисциплина. За прво требају само 20 неђеља, као што је то казао у њемачком парламенту и први војнички аукторитет овога вијека, маршал Молтке; док за други дио, који је много важнији од првога, или још боље да речемо, који је најважнији дио војничкога образовања, треба да се остане под оружје за много више времена, па тек да се схвати и у души укоријени. Бесумње за 20 неђеља може се успјети, да војници на егзерцирном пољу с тачношћу мановрирају и потпуно равњати дефилују, а у исто вријеме и да имају неки изглед дисциплине; али посматрамо их у тешким околностима, онда кад од њихова рада буде зависла судбина отаџбине, од оно мало дисциплине те су били добили, видијећемо да је нестало и потоњег знака, и све ћемо се више и више увјеравати, да наука кад није укрупњена са строгим дисциплином не важи ништа.

Претпоставимо сад да је војска склопљена из једне младежи, која је још прије него ступи под оружје опојена са начелима снажне и кријепке дисциплине и која је још у првим годинама добила бар колико год војничког доразовања. Тако кад би било, онда се и трајање војничко под оружје би могло свести на 20 неђеља, које је Молтке напоменуо, а и уређење војске италијанске — вели писац — би доспјело до оног жељног идеала, а то је: да буде једна једина врста војске, а с најкраћим временом под оружје, с једне стране, а с друге, би се ријешила финансијарна проблема, о којој толико мисли законодавно тијело Италије.

Па даље наставља писац: војничка служба тада би била као нека прошетња, и то чисто из воље, кроз све крајеве Италије с цијељом, да је убрате са становницима из свију тих крајева и добију прави појам о својој народности. Једна између најзаконитијих пошљедица би било укинуће војничких завода, ће се младићи одадну једној извјесној каријери, и ако више пута нијесу нимало понешени за војнички живот

Tal che fu nato ad impugnar l'asperges;

јер онда виши војнички заводи могли би рекрутовати младиће из лица, из техничких завода, с универзитета, а који не би били мање навикнути за оружје и војничку каријеру, него што су сад ови те излазе из војничких завода. Данас се више од игда захтијева, а и пријека је потреба, да војничке врлине буду подједнака својина у опште цијеле младежи, јер по постојећем закону о рекрутовању, сва младеж без разлике, у крајњој опасности отаџбине, позива се на оружје; али поред свега тога, то не допуштају државне финансије, а не мање и велики интереси трговачки, земљодјелски, индустријални, научни цијелога народа, те за то и није могуће звати под оружје поради науке, неко само један дио младежи и то за врло ограничено вријеме. С обавезом да мора свако служити у војску, војска и народ постаје једно, а војничка дисциплина пошљедица грађанске дисциплине; за то и јест најбољи и најкраћи пут, да се дође до добријех

и дисциплинованијех баталиона, спремити унапријед добри елеменат за уписивање, то јест, угњијездити у младеж клицу потчињености и послушности закона.

Но с овијем нећемо да кажемо, да треба подврћи младеж, која још не носи на себе војничке знакове, под строга правила војничке дисциплине, под казнени војнички законик, бива, не идемо с овијем да речемо, да треба заводе и палестре, ће се највјеселије, најљепше, чисто прољетње доба својега вијека пролази, претворити у војничку казарму, па и ако нам историја прича, да су још од најмлађих година бранници Термопилских кланаца, Камилови, Цезареви и Римљани Сципиона, а тако и Арапски фанатици подвргнути били најстрожијој војничкој дисциплини. У оним школама, заводима, гимнастичким и стрељачким дружинама, ће се младежи желити дати неко војничко васпитање и наука, у таквим школама треба за вријеме часа предавања обдржавати праву војничку дисциплину, строго казнећи онога, који се не влада по дужности, а ако је потреба, и изагнавши таквога из друштва.¹⁾ Како школе тако и гимнастичке палестре и гађалишта стрељачких дружина треба да су храмови реда, поштовања, дисциплине, али и то оне дисциплине, која се оданошћу и повјерењем ученика или другова у своје старешине и учитеље надахњива и укоријењује, а не наметнута с никаквим дисциплинарним правилима, која кад би морала бити, би требало да буду, или правила строге војничке дисциплине, која се држе у стојећој војсци, или никаква друга, а особито која би била попустљива. Ће је наставник општар, ту нија задовољан него само наставник; напротив ће је, наставник мек и попустљив, ту су задовољни само ђаци; али ће је наставник добар у потпуном смислу ријечи, ту су сви задовољни. У колико су ђаци мирнији у толико и учитељ може са бољом пажњом и више објаснити, а тако и сваки поједини ђак брже и лакше научити.

Треба добро узети у обзир и доба ђетине, према тога и живахност њихову. Има разлог Француски (гимназијарка) Евгенио Пац, који је био за много година директор велике Париске гимназије (Gymnase de Paris,) што много критикује уобичајено кажњивање ученика нећелјним изласком, за то што су за вријеме слободног одмора много грајали, или за вријеме часа промијенили ријеч с другом до себе, а тако и кад није ђак болестан, или није имао доста слободног одмора, па се за вријеме предавања, неможе уздржати, а да не потроши сувишни нагон нерава и мишића и то чисто из природне потребе, да тијем боље окријени свој дух.

Лагранж такође нам даје примјетити, да се са одвећ строгом дисциплином, с којом се међу ђеца у прећерану мирноћу, убија њихова живахност и хитрина, а у исто вријеме скраћује им се и потреба кретања, а тијем се у ђецу укоријењава клица љености и инерције: прећерана дисциплина убија у дијете ону хитрину која постоји код ваљаних војника. Ко се у 30 година службе може похвалити да није ни један дан казне добивао, тај се заиста неће моћи похвалити, да је добио икакву медаљу било са војничких било са грађанских заслуга.

У наше тридесет година војничке службе — наставља писац — више пута смо промијенили мјесто становања и сад је ево 31-и пут овђе у

1) „Дисциплина — казао је пресједник уједињених француских гимнастичких дружина — налаже се како простим гимнастичарима, тако и њиховим старешинама; она је најсигурнија залога, непобитна обавеза будућности гимнастичких дружина.“ (Le gymnaste, 1890, страна 42.)

Специју. Е па добро, свуда смо опазили, а то нам и даје неку зебњу, да ћеца по селима обично, у опште говорећи, кад год срету на путу кмета, попа, учитеља, официра или другу било коју власт, увијек уступе пут и поздраве, док на против по варошима они нас нагоне да им се уклонимо, а много пута ћеш их виђети и с наше десне.

Грдна срамота би била за нас кад бисмо допустили крајним странкама, да са својим велезвучним ријечима и са теоријама, које у *дивљачким правима уче дивљу свјетинју* (Алеардо), да у своју корист улију у младеж, која приспијева, дух непослушности, необузданости, употребу бомба, динамида, с намјером да би златно доба оживјели; а такође и онијема који под лажном копреном скрушености доказују, да ускрснула Италија није ништа друго, него противу божије воље створено чедо, и тијем постају достојни сваког презрења и мрзости од стране оних, који за Италију не жалише потрошити и имање и животе своје.

Напротив треба убједити младеж италијанску о чврстоћи италијанског пријестола и о величини њихове отаџбине; треба их разумјети, да су: слобода, независност, народно уједињење узајамна дјела италијанаца свих провинција, и ко би год сад покушао, да обустави напредни ток Италије, остао би спрштен, а без успјеха, баш као да би се бацио пред жељезничкијем влаком, да својом снагом обустави њен убрзани ход. *Италија је послала по Божијем промислу, а слово Божије се не пориче.*

Патриотизам проистиче из увјерења у отаџаственим установама и из поноса што се је члан једног великог народа. Узрок што се народ германски овако узноси својом народношћу је тај, што се код њих предаје историја узимајући узроке догађаја из свих епоха, с намјером, да што сјајније истакну народну величину.

Никад нам није било по вољи прорицати несреће као Касандру, већ на против, увијек смо били оптимист; али поред свега тога много се бојимо, да, — ако се не обрати одвећ велика пажња о покретању, одржавању и поснажењу разних друштава, која служе као устук противу шкодљивих настојавања крајних странака, и то с намјером, да растећа омладина буде што раднија, сталнија у вјерности трону и Италији као створеној народности, и што признатија негдашњим мукама италијанским, бива, ако се на то добро не пази изопачиће се један дан — па ма кад то било — разборитост и самосвијест народна. Она иста самосвијест и разборитост народна, која га је очувала до сад неповријеђена од сваке и најмање позледе комунизма (заједништва), међународних странака (интернационализма), никилизма, а које све данас одвећ шкоде великим народима; а такође је очувала досле радничку класу италијанску од оног великог и дугог беспосличења, које на друга мјеста украђује напредак великих индустријалних и рудних (минералних) средишта, учинивши као на пр. у Француској и у Белгији, да се њихове радионице немогу натијецати са германским и инглеским, и то све с узрока, што су код њих радници сувише наклонени развратним странкама, па за то и траже за себе одвећ велике плате. Даље, та разборита народна самосвијест одржала је са стране радничку класу, те, 8 фебруара (по новом) 1890, није никако учествовала у вандалска дјела оно неколико анархиста, те том приликом у Рим починише, тако да је штета, коју је тај дан пријестоница претрпјела, била врло мала при оној, коју је тада могла учинити силна свјетина, те се на Ливадама Кастела бијаше окупила. Најпослије та народна самосвијест даје нам велику наду, да се — и

пored свега тога што имамо (вели писац) више од $\frac{9}{10}$ цијеле наше војске у распуст — ипак можемо потпуно повјерити у наше војништво, па и у случају највиших политичких презрата.

Са огромним данашњим војекама, са овим силним бројем слободних грађана уписаних у војничке записнике, ако се у напријед не буде обратила велика пажња, да се цијела младеж што боље дисциплинује и у војничком духу образује, иде се у једну страшну и непознату непредвиђеност. А у Италију више него икдје потребно је улијевати у народу начела послушности и дисциплине, јер на жалост, народу италијанскоме обичај дрске непослушности и клица недисциплине, још из времена угинулих влада и то из духа народности и независности, постала је другом природом; непослушност дакле и дрскост спрам власти, често су код њих плод лажног самољубља.

С овог истог разлога и Масимо од Азелија, који се и на самртној постељи жаљаше како се у Италију слабо или никако не поштују власти, увијек говораше: „*Сад пошто је створена Италија, треба створити Италијанце.*“ Треба дакле, узгојити младеж тако, да увијек буде спремна, па и у изненадним часовима, а тако и у свему способна да, кад буде потреба, посједне народне тврђаве, заштити и одбрани унутрашњи мир у земљи, и најпосље да потпуни резерве с онаквим елементом и по дисциплини и по војничкој ваљаности, какав је у првој бојној линији, једном ријечи створити и одгојити такву младеж, да у свакој прилици могне храбро и успјешно послужити у рату.

(Наставиће се.)

NATIONALNA

BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Разне биљешке.

Прошлого — Априла — мјесеца патриотско срце **Андра Ђурковића** престаде за вазда купати. Склони за навијек очи онај, који бијаше душа бокешких Срба.

Покојник се родно у Рипсу у Боки Которској Јула мјесеца 1840 год. Као поморски капетан, путовао је по разним крајевима, а као првог капетана параброда „Јарослава“ и затекла га прерана смрт. Какав је био покојник и колику је љубав уживао и код овамошњих и онамошњих Срба свједоче многобројне изјаве саучешћа и онако сјајан погреб.

Бог да му душу прости. Лака му српска земља. —

Павле Јосиф Шафарик. У понеђелник 1, (13) Маја навршило се је 100 година, како се је родно Словак **Павле Јосиф Шафарик**, дубоки испитивач словенске прошлости, и велики зналац словенских језика.

Отац Павлов био је свештеник у Кабеларови, поред ријеке Шајаве, а сјеверозападно од Рожњаве. Ту се је и родио тај великан 1, (13) маја 1795.

Павле је прерано показао, да га је природа обдарила изванредним талентом, и већ бјеше прочитао до своје осме године два пута библију. У десетој години ступи у гимназију у Рожњави, гдје оста три године. Год. 1808 отиде у Добшину и ту оста до 1810. Ту је научио њемачки мађарски и латински. За тим отиде у Кежмарк, и стаде учити филозофију, теологију, мађарска права и чешку литературу. Ту налазећи се међу Србима, научи ћирилицу и нешто српски.

Год. 1814, као младих од 19 година, издаде своје прво дјело збирку лирских и епских пјесама под насловом „Tatsanská mŕza s lirou slavanskou.“

Године 1815, отиде у Јену, гдје је слушао код Фриса филозофију, код Ајхштета филологију а код Лудена историју. Ту је превео Шилерову „Марију Штуард“ и Аристофанове „Облаке.“ У Јени је почео озбиљно да проучава словенске језике и словенске прошлости. Из Јене настани се у Пожуну, гдје се упозна са Палацким знаменитим историчаром, с којим 1817 издадоше дјело: „Počátku českého básnictví, obzvláště prosodie.“

Године 1819 постаде Шафарик управитељ Новосадске гимназије. Недалеко Новог Сада налазе се Карловци, српски Сион, с богатим архивом и Фрушка Гора, српска света Гора, начичкана српским манастирима, у којима се је налазило неопцењиво благо за проучавање српске прошлости и српског језика. Каковом се је живом енергијом латио, да проучава литературу и историју српску, види се из његовог пиема које је написао Колару 1825; „Ја сам се сада потпуно одао испитивању и проучавању историје и литературе српског народа. Не испитам ли ја то, будите увјерени, да ће проћи сто година и нико то неће претом дирнути ни од калуђера, ни од народа.

Шафарик 1825 основа „Бетопис“, а 1826 „Матицу.“

Скоро он издаде „историје књижевности словенских народа,“ а мало касније „о пореклу Словена по Суровјецкому.“

Затим у „*Serbische Lesekörner*“ доказује, да се српски језик у најста рија времена јавља као самосталан говор према старо-словенском, и да старо-словенски језик није отац данашњим словенским језицима. Године 1833 отиде у Праг, гдје те 1837 издаје „*Slovanské starožitnosti*,“ своје ремек-дјело, које скоро се преведе на њемачки, руски и пољски. Затим 1839 издаде старе српске споменике, *monumenti illyrica*... Затим „*Slovansky narodopis*,“ које се дјело бави словенском етнографијом. 1851 издаде „*Pamatu drevního pizemnictoi Jihoslovaniŭ*,“ а 1858 „*Über den ursprung und die Heimath des glagolismus*.“ 1861, 26 јуна умрије, али његово ће се име славити, док год буде словенских народа.

Примили смо на приказ следеће књиге, и у замјену следеће листове:

- ✓ „**Русскій Архивъ**, годъ 33. 1895. Москва.“ 4.
- ✓ „**Unor. Kvétu**. Ročník XVII 1895. kniha XXXV.“
- ✓ **Странникъ**, Духовный журналъ. 1895. Май С.-Петербургъ.
- ✓ **Ратник**, лист за војне науке, новости и књижевности, година 17. 1895. књига XXXII. Свеска IV. април. У Београду, издаје главни Ћенералштаб, одговорни уредник, ђенералштабни потпуковник Драгомир Вучковић вр. Дуж. Начелника историјског одјељења.
- ✓ **Русская Бесѣда**. Годъ первый 1895. С.-Петербургъ.
- ✓ **Osveta**. Ročník 25 1895. Číslo 5. Praha.
- ✓ **Нови Васпитач**, орган за педагошку књижевност, уређује и издаје Мита Нешковић. Свеска III. Година VII. У Новом Саду. 1895.
- ✓ **Учитель**, педагошко-књижевни лист, орган учитељског удружења. 14 свеска (март.) Година XIV. Власник и издавач Учитељско Удружење. Београд. 1895.
- ✓ **Наставник**, лист професорског Друштва. 2 свеска, књига VI Београд. 1895.
- ✓ **Југославјански стенографъ и гласникъ**. Год. VI. Број 3-4. Пловдивъ. 1895.
- ✓ **Свѣтъ** мѣсечно еписание за свѣтско. Издава књижевни комитетъ. Год. II. Кн. II.-III. Софја.
- ✓ **Домаћица**, орган женског друштва и његових подружина. Излази један пут мјесечно. Бр. I. и II. III. Год. XVIII. 1895. У Београду.
- ✓ **Омладина**, издаје Српска Акад. омладина у Загребу. Год. II. Свеска 4. 1895.
- ✓ **Bullettino di Archeologia e storia Dalmata**, pubblicato per cura di Fr. prof. Bulić. Anno XVII. Nro. 4.
- ✓ **Просвјета**, лист за цркву и школу. Издаје канцеларија министарства просвјете и црквених послова. Свеска IV. Година VI. 1895. Цетиње.
- ✓ **Весник Српске Цркве**, Лист свештенског удружења. Уредник прото-синђел Виктор, проф. богословије. Свеска IV. Април. Година VI. 1895. Београд.

- ✓ Школски Лист. Бр. 3. у Сомбору. 1895. Год. XXVII.
- ✓ Споменаџ, лист за забаву и поуку српској дјечи. Панчево. Бр. 4. Год. III.
- ✓ Нада. Бр. 8. 9. 10. Год. I. у Сарајеву 1895.
- ✓ Dom i Svet, ilustrovani list. God. VIII. Br. 9. 10. Zagreb 1895.
- ✓ Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност. Бр. 6. Год. X. У Сарајеву. 1894.
- ✓ Цариградски Гласник. Год. I. Бр. 13. 14, 15.
- ✓ Српски Сион. У Новом Саду. Год. V. Бр. 15. 16. 17.
- ✓ Босанско-Херцеговачки Источник. Свеска IV. Год. IX. 1895.
- ✓ Голуб, лист за српску младеж. Год. XVII. Бр. 7. 8. 9. Сомбор.
- ✓ Женски Свет. Бр. 4, 5. Год. X. у Новом Саду.
- ✓ Хришћански Весник. Свеска V и VI. Год. XVI.
- ✓ Школски Вјесник, стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник: Љубоје Длуштуш. II. 1895. 1. Сарајево. 1895.
- „Моје Симпатије“ Марка Цара. Марко Цар је дика наше српске књиге. „Његове симпатије„ су и наше симпатије, и симпатије читавог свијета, којега српска књига занима. Зато, ми заман тражимо ријечи да достојно препоручимо Српској публици симпатије Марка Цара, кад су оне изнад сваке похвале, и кад их име пишчево препоручује.
- Још смо примили „Пјесме“ Стева П. Бешевића. Књига трећа. Име пјесниково није ново српској литератури, пошто је ово трећа књига његових пјесама. Ми с наше стране топло препоручујемо ове пјесме пријатељима Српске Музе.
- Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник: Коста Херман, владин савјетник. VII. 1895.
- Живот и дјела Богдана Зимонића, војводе Херцеговачког са сликом. Написао Том, А. Братић. Свеска I. Цијена 30 новч. Панчево 1895.
- Српски Архив за цјелокупно љекарство. Орган српског љекареког друштва. Уређује: Проф. Др. М. Јовановић-Батут. Год. I. број 1-2 за Јануар, 7 и 8 за Април.
- Шематизам православне епархије Далматинске и Истријске за год. 1895. Задар.
- Весник Српске Цркве. Св. IV. Год. VI. Биоград.
- Живая Старина. Подъ редакціею В. И. Лапанскаго. Выпускъ I. II. Годъ. 4. С-Петербургъ.
- Христіанское Чтеніе. Выпускъ I. II. С-Петербургъ.
- Ljubljanski Zvon. Leto XV. Zvezek 1, 2, 3, 4, 5. 1895.
- Душеполезное Чтеніе. Годъ 36. 1895. Январь. Февраль, Мартъ, Априль.
- Церковный вѣстникъ. Годъ. XXI. N-го 17. 1895.
- Въздържатель. Год. I. бр. 4. Софія. 1895. год.
- Српски преглед. Књижевност, наука, друштвени живот. Уредник Др. Љубомир Недић. Год. I. Број 7. 1895. Београд.
- Споменаџ. Год. III. Бр. 5. Панчево. 1895.
- ✓ Slovanski Svet. Steu 19. U Trstu. 1895. Letnik VIII.